

Maria Zuba¹, Jan Zuba²

¹ *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie*, ² *Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie*

WPLYW POŁOŻENIA PODREGIONÓW NA ZMIANĘ LICZBY STAŁYCH TARGOWISK W OKRESIE KRYZYSU FINANSOWEGO NA PRZYKŁADZIE DWÓCH PRZYGRANICZNYCH WOJEWÓDZTW POLSKI

*AN IMPACT OF SUB-REGIONS LOCATION ON THE CHANGES
OF THE NUMBER OF MARKET PLACES DURING FINANCIAL CRISIS
BASE ON TWO EASTERN POLISH REGIONS*

Słowa kluczowe: regiony, targowiska

Key words: regions, markets

Abstrakt. Celem badań było przedstawienie wpływu odległości położenia ośmiu podregionów od granicy państwowej na zmianę liczby targowisk stałych w latach 2008-2011. Wyniki wskazały różnice wpływu położenia podregionu na zmianę liczby targowisk ogółem we wszystkich ośmiu podregionach. Znaczący wzrost udziału targowisk z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej wystąpił jedynie w podregionach przygranicznych województwa lubelskiego (o 7,1%). W podregionach przygranicznych województwa podkarpackiego wystąpił natomiast znaczący wzrost udziału stałych punktów sprzedaży drobnodetalicznej na targowiskach ogółem i codziennie czynnych, odpowiednio o 14,0 i 23,1%.

Wstęp

Na początku lat 90. XX wieku nastąpił w Polsce gwałtowny rozwój handlu przygranicznego, wywołany w głównej mierze różnicą cen w Polsce i w krajach sąsiednich oraz brakiem możliwości zaspokojenia popytu przez podaż wewnętrzną. Powstało wtedy wiele nowych, różnej wielkości targowisk zlokalizowanych głównie w pobliżu przejść granicznych [Wojnar 2005]. Rozwój handlu przygranicznego wywarł wpływ na szybki rozkwit handlu targowiskowego [Powęska 2002]. Po przyjęciu przez Polskę modelu gospodarki rynkowej jej rozwój organicznie jest związany z rozwojem rynków, ich rodzajami oraz formami. Po wystąpieniu światowego kryzysu na rynku finansowym pozostałe rynki, w tym i towarowe, narażone są na jego skutki. Zakres i siła oddziaływania kryzysu na podmioty handlu może być różny i zależy m.in. od typu i obszaru, na którym odbywa się handel. W Polsce średnioroczne tempo wzrostu wartości sprzedaży detalicznej (mierzonej w cenach stałych) w latach 2004-2007 wynosiło 3,73%, a w latach 2008-2011 zmniejszyło się do poziomu 2,23% [GUS 2011, 2012]. Targowiska mające historyczną, ukształtowaną pozycję w handlu, szczególnie produktami rolniczymi, pełnią wiele dodatkowych funkcji (m.in. ekonomiczną, fiskalną, rekreacyjną, integracyjną itd.) o zasięgu lokalnym, regionalnym, a niekiedy i międzynarodowym. Ich liczba w Polsce w latach 1999-2008 jednak się zmniejszyła – stałych targowisk ogółem ubyło 4,3%, a udział tych z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej zmalał o 2,1%. W celu zapobiegnięcia temu zjawisku rząd polski przyjął i realizuje program inwestycji „Mój rynek”. Jest on jednym z działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”. Beneficjentami pomocy rządu są gminy bądź związki międzygminne realizujące to działanie. Pomoc głównie finansowa udzielana jest im na realizację projektów w zakresie wykonania, przebudowy lub remontu i wyposażenia targowiska. Na przedmiotowy zakres tego działania realokowane zostały środki finansowe w wysokości około 210 mln zł, stanowiące wkład Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Powyższa kwota z EFRROW uzupełniona o 25% jej wartości ze środków

własnych beneficjentów tego działania daje szansę na realizację łącznie 263 projektów w skali kraju w okresie 6-ciu lat (2007-2013) przy założonym koszcie targowiska 1 mln zł.

Ze względu na duże znaczenie (w tym m.in. handlowe i społeczne) targowisk dla społeczności miejskiej i wiejskiej, możliwości finansowego wsparcia pozycji konkurencyjnej rozpatrywanej formy handlu w Polsce można ocenić za niewystarczające. Pozycja targowisk w bezpośrednim handlu, szczególnie produktami rolniczymi i ich przetworami, ze względu na występujące w kraju różnorodne uwarunkowania winna być niezagrożona i stale konkurencyjna. Polacy przy stosunkowo niskich dochodach rozporządzalnych potrzebują takiej formy handlu. Targowiska to najstarsza i jednocześnie najprostsza forma wymiany towarowej, do której swobodny dostęp ma każdy uczestnik rynku. Sprzedającymi są producenci lub coraz częściej pośrednicy, a klientami targowisk są bezpośrednio konsumenci i detaliści [Jerzak 1997]. Targowiska mają szczególne miejsce i znaczenie w handlu przygranicznym. Pojęciem handlu przygranicznego określa się zakupy cudzoziemców o charakterze handlowym, które nie są objęte statystyką celną. Transakcje handlowe zawierane są na targowiskach i bazarach znajdujących się w przygranicznych miejscowościach. Pojawia się zjawisko określane mianem „turystyki handlowej”. [Kurcz 1999].

Handel przygraniczny jest jednym z bardziej widocznych efektów przeobrażeń społeczno-gospodarczych regionu. Jest on ważnym elementem struktury podmiotowej, rzeczowej i przestrzennej rynku. Ma duży wpływ na efektywność systemów dystrybucji produktów poprzez sposób zorganizowania posiadanej i właściwie zlokalizowanej infrastruktury. W swoich ramach skupia najbardziej liczną i najbardziej rozproszoną przestrzennie grupę podmiotów na rynku – gospodarstwa domowe, głównie i przede wszystkim dzięki zawieraniu transakcji kupna i sprzedaży [Karwowski, Burlita 1996].

Do zarządzania m.in. gospodarczym rozwojem regionalnym kraju celowe byłoby poznanie wpływu położenia regionów przyległych do granicy państwowej na wielkość zmian ilościowych i organizacyjnych stałych targowisk w okresie kryzysu finansowego.

Celem badań było określenie wpływu położenia ośmiu podregionów w dwóch przygranicznych województwach Polski (lubelskim i podkarpackim) na zmiany liczby targowisk w latach kryzysu finansowego (2008-2011).

Materiał i metodyka badań

Do realizacji celu wykorzystano dane GUS dostępne na stronie internetowej. Zastosowano metody analizy i syntezy. Do charakteryzacji zmiennych w czasie posłużono się miarą dynamiki. Przy prezentacji wyników badań wykorzystano metodę opisową i zestawień tabelarycznych. W każdym województwie analizowano dwa podregiony przyległe do granicy państwowej i dwa od niej oddalone (centralne). Wybrane województwa są porównywalne, szczególnie w zakresie bliskości położenia, wielkości ludności oraz rolniczo-przemysłowego kierunku rozwoju gospodarczego [www.stat.gov.pl]. Ponadto celowość wyboru tych podregionów potwierdzają dane GUS, według których największe natężenie ruchu granicznego na wschodzie Polski występuje na granicy polsko-ukraińskiej, gdzie liczba przekraczających w 2012 r. była 3,7 razy większa niż na granicy polsko-rosyjskiej oraz 1,7 razy większa niż na granicy polsko-białoruskiej. Wielkość ruchu przygranicznego wpływa na wysokość wydatków ponoszonych przez cudzoziemców i Polaków, szczególnie w pasie przygranicznym [Badanie obrotu... 20013].

Wyniki badań

W obu województwach przygranicznych występują podregiony leżące tuż przy granicy, tj. bialski i chełmsko-zamojski w województwie lubelskim oraz krośnieński i przemyski w województwie podkarpackim, a także po dwa regiony leżące dalej – lubelski i puławski w województwie lubelskim oraz rzeszowski i tarnobrzeski w województwie podkarpackim. Powiaty tworzące podregiony w województwie lubelskim to:

– bialski: bialski, parczewski, radzyński, włodawski, m. biała podlaska,

- chełmsko-zamojski: biłgorajski, chełmski, hrubieszowski, krasnostawski, tomaszowski, zamojski, m. Chełm, m. Zamość
 - lubelski: lubartowski, lubelski, łączyński, świdnicki, m. Lublin,
 - puławski: janowski, kraśnicki, łukowski, opolski, puławski, rycki.
- Powiaty tworzące podregiony w województwie podkarpackim to:
- krośnieński: bieszczadzki, brzozowski, jasielski, krośnieński, sanocki, leski, m. Krosno,
 - przemyski: jarosławski, lubaczowski, przemyski, przeworski, m. Przemyśl,
 - rzeszowski: kolbuszowski, łańcucki, ropczycko-śędziszowski, rzeszowski, strzyżowski, m. Rzeszów,
 - tarnobrzeski: niżański, stalowowolski, leżajski, tarnobrzeski, mielecki, dębicki, m. Tarnobrzeg.

Należy zaznaczyć, że w obu województwach większa liczba ludności i większe tempo jej przyrostu w omawianym okresie charakteryzuje regiony centralne. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto regionów centralnych w tych województwach było także wyższe w porównaniu z regionami przygranicznymi. Jednak tempo przyrostu tego wynagrodzenia było większe w regionach przygranicznych. W regionach centralnych występuje także większa liczba miast. Natomiast w analizowanych regionach przygranicznych było znacznie więcej wsi i dysponowały one istotnie większą powierzchnią z porównaniu z regionami centralnymi [www.stat.gov.pl]

W latach 2008-2011 w Polsce spadła liczba targowisk, w tym najbardziej tych z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej (odpowiednio o 1,3% i 0,7%). Jednak w badanych województwach nastąpił ich nieznaczny wzrost (tab. 1).

W województwie lubelskim było więcej targowisk, w tym z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej w regionach przygranicznych, a w województwie podkarpackim dotyczyło to regionów centralnych. W regionach białskim i chełmsko-zamojskim liczba targowisk nieznacznie wzrosła z 104 do 106, a tych drobnodetalicznych z 85 do 91. Natomiast liczba targowisk, w tym drobnodetalicznych z 85 do 91. Natomiast liczba targowisk, w tym drobnodetalicznych z 85 do 91.

Tabela 1. Zmiany liczby targowisk ogółem i z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej w analizowanych podregionach województw lubelskiego i podkarpackiego w latach 2008-2011

Table 1. The changes of market places with regard to total number of those with mostly retail sale in analysed sub-regions of lubelskie and podkarpackie provinces in the years 2008-2011

Jednostki terytorialne/ <i>Territorial units</i>	Targowiska ogółem/ <i>Total market places</i>					Targowiska z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej/ <i>Market places with advantage of retail sale</i>				
	2008	2009	2010	2011	2011/2008	2008	2009	2010	2011	2011/2008
	liczba/number				%	liczba/number				%
Województwo/Province lubelskie	189	190	191	191	101,06	164	167	166	170	103,66
<i>Podregiony/Sub-regions:</i>										
białski	31	31	33	33	106,45	28	28	30	30	107,14
chełmsko-zamojski	73	76	75	73	100,00	57	60	59	61	107,02
lubelski	48	49	48	48	100,00	43	45	46	46	106,98
puławski	37	34	35	37	100,00	36	34	31	33	91,67
Województwo/Province podkarpackie	124	127	126	128	103,23	114	116	115	116	101,75
<i>Podregiony/Sub-regions:</i>										
krośnieński	24	25	24	26	108,33	23	25	22	22	95,65
przemyski	26	27	27	25	96,15	23	24	25	24	104,35
rzeszowski	38	38	37	39	102,63	34	33	33	35	102,94
tarnobrzeski	36	37	38	38	105,56	34	34	35	35	102,94
Polska/Poland	2261	2256	2235	2232	98,72	2029	2031	1999	2015	99,31

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Source: own study based on www.stat.gov.pl

Tabela 2. Zmiany liczby stałych punktów sprzedaży drobnodetalicznej na targowiskach ogółem oraz czynnych codziennie w analizowanych podregionach województw lubelskiego i podkarpackiego w latach 2008-2011
Table 2. The changes of permanent retail sale places number on total market places as well as those open every day in analysed sub-regions of lubelskie and podkarpackie provinces in the years 2008-2011

Jednostki terytorialne/ <i>Territorial units</i>	Stale punkty sprzedaży drobnodetalicznej ogółem/ <i>Total permanent retail sale markets</i>					Stale punkty sprzedaży drobnodetalicznej na targowiskach czynnych codziennie/ <i>Permanent retail sale markets on market places open every day</i>				
	2008	2009	2010	2011	2011/2008	2008	2009	2010	2011	2011/2008
	liczba/ <i>number</i>				%	liczba/ <i>number</i>			%	
Województwo/ <i>Province lubelskie</i>	5 432	5 407	5 401	5 420	99,78	3 789	3 759	3 774	3 805	100,42
<i>Podregiony/Sub-regions:</i>										
białski	580	580	579	577	99,48	521	522	522	520	99,81
chełmsko-zamojski	1 678	1 681	1 663	1 562	93,09	1 421	1 434	1 431	1 342	94,44
lubelski	2 317	2 310	2 325	2 367	102,16	1 409	1 405	1 420	1 462	103,76
puławski	857	836	834	914	106,65	438	398	401	481	109,82
Województwo/ <i>Province podkarpackie</i>	3 034	3 070	3 045	3 211	105,83	2 196	2 166	2 265	2 443	111,25
<i>Podregiony/Sub-regions:</i>										
krośnieński	511	528	404	295	57,73	409	406	322	244	59,66
przemyski	1 070	1 069	1 239	1 508	140,93	826	824	1 004	1 276	154,48
rzeszowski	766	766	698	716	93,47	571	526	532	528	92,47
tarnobrzeski	687	707	704	692	100,73	390	410	407	395	101,28
Polska/ <i>Poland</i>	111 393	108 008	105 758	104 655	93,95	73 726	71 731	67 513	63 391	85,98

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

detalicznych w regionach centralnych województwa lubelskiego nie zmieniła się (odpowiednio 85 i 79 miejsc). W regionach przygranicznych w województwie podkarpackim liczba targowisk wzrosła o 1 takie miejsce, a drobnodetalicznych nie zmieniła się (46). Natomiast w centralnych podregionach przybyły 3 targowiska ogółem i 2 drobnodetaliczne.

W latach 2008-2011 w Polsce liczba stałych punktów sprzedaży drobnodetalicznej na targowiskach ogółem oraz czynnych codziennie spadła o ponad 6 i 14% (tab. 2). W województwie lubelskim liczba tych pierwszych punktów nieznacznie spadła (o 0,2%), a punktów sprzedaży na targowiskach czynnych codziennie nieco wzrosła (o 0,4%). W województwie podkarpackim liczba rozpatrywanych punktów sprzedaży obu ich form wzrosła o 5,8 i 11,3%.

W obu regionach przygranicznych województwa lubelskiego nastąpił spadek liczby stałych punktów sprzedaży drobnodetalicznej na targowiskach ogółem oraz czynnych codziennie, a w regionach centralnych ich wzrost. Natomiast w województwie podkarpackim zmiany te nie były jednoznaczne, gdyż w regionie krośnieńskim nastąpił znaczący spadek tego rodzaju punktów (o ponad 42 i 40%) na rzecz intensywnego wzrostu w regionie przemyskim (o 41 i 54%). W centralnym regionie rzeszowskim spadła liczba tych punktów sprzedaży, a w tarnobrzeskim nieznacznie tylko wzrosła.

W całej Polsce w omawianym okresie spadła powierzchnia sprzedażowa targowisk o ponad 1%, a w związku z tym także roczne wpływy z opłaty targowej (tab. 3).

W województwie lubelskim w obu regionach przygranicznych i jednym centralnym zwiększyła się powierzchnia sprzedażowa targowisk (o 2,9%), natomiast o ponad 10% spadła w regionie

Tabela 3. Zmiany powierzchni sprzedażowej targowisk oraz rocznych wpływów z opłaty targowej na targowiskach stałych i sezonowych ogółem w analizowanych podregionach województwa lubelskiego i podkarpackiego w latach 2008-2011

Table 3. The changes of market places sale area and annual revenues from market charges permanent and seasonal market places in analysed sub-regions of lubelskie and podkarpackie province in the years 2008-2011

Jednostki terytorialne/ Territorial units	Powierzchnia sprzedażowa targowisk/ Sale area of market places [ha]					Roczne wpływy z opłaty targowej na targowiskach stałych i sezonowych ogółem [mln zł]/Annual revenues from market charge on total permanent and seasonal market places [mln PLN]				
	2008	2009	2010	2011	2011/ 2008	2008	2009	2010	2011	2011/ 2008
	liczba/number				%	liczba/number				%
Województwo/ Province lubelskie	73,16	76,17	74,75	75,28	102,90	10,76	10,47	11,23	11,73	108,98
Podregiony/Sub-regions:										
bialski	13,40	13,48	13,98	13,98	104,35	1,69	1,64	1,44	1,52	90,15
chełmsko-zamojski	18,48	18,99	18,56	19,03	103,01	1,73	1,74	1,67	1,81	104,53
lubelski	14,02	14,29	12,54	12,54	89,44	3,84	3,71	4,86	5,07	132,12
puławski	27,27	29,42	29,67	29,74	109,03	3,50	3,38	3,26	3,32	94,87
Województwo/ Province podkarpackie	25,67	31,64	32,53	35,57	138,57	10,78	10,85	10,36	9,89	91,79
Podregiony/Sub-regions:										
krośnieński	4,06	4,41	4,08	6,55	161,32	1,39	1,37	1,32	1,27	91,25
przemyski	4,30	4,30	4,79	4,76	110,76	1,41	1,48	1,43	1,40	98,80
rzeszowski	9,06	9,74	10,07	10,74	118,52	4,82	4,99	4,74	4,31	89,45
tarnobrzeski	8,25	13,18	13,58	13,52	163,88	3,15	3,00	2,87	2,91	92,46
Polska/Poland	920,94	920,69	919,06	911,45	98,97	264,91	260,90	246,46	254,34	96,01

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

lubelskim. W województwie podkarpackim powierzchnia sprzedażowa targowisk powiększyła się o ponad 38%, przy czym większym wzrostem charakteryzowały się regiony centralne niż przygraniczne. W obu województwach większą omawianą powierzchnią dysponowały regiony centralne niż przygraniczne.

Regres handlu na targowiskach w badanych podregionach w województwie podkarpackim przewidywali w swoich badaniach Krok i Smętowski [2006]. Wynika to ze zmniejszenia konkurencyjności targowisk, które oferują stosunkowo ubogi asortyment produktów, konkurując ze stałymi placówkami handlowymi przede wszystkim ceną. Poza tym na targowiskach następuje spadek obrotów związany ze stałym zmniejszeniem się liczby klientów ukraińskich, którzy coraz częściej zaopatrują się w formie półhurtowej, planując późniejszą odsprzedaż zakupionych produktów. Analiza liczby targowisk w województwie podkarpackim nie potwierdziła jednak tych przewidywań.

Podsumowanie i wnioski

Wyniki badań wskazują, że w Polsce pomimo spadku liczby targowisk ogółem i tych z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej, w analizowanych województwach wystąpił ich nieznaczny wzrost, a w niektórych podregionach tych województw był on znaczący. Położenie podregionów miało jednak zróżnicowany wpływ zarówno na zmianę liczby stałych targowisk ogółem oraz czynnych codziennie, jak i na ich liczbę punktów oraz wielkość powierzchni sprzedaży.

W województwie lubelskim położenie podregionów bezpośrednio przy granicy państwa wpływało na większy wzrost liczby targowisk z przewagą sprzedaży drobnodetalicznej w porównaniu z podregionami oddalonymi od granicy państwowej. Podregiony przygraniczne w województwie podkarpackim w porównaniu odpowiednio z oddalonymi od granicy państwowej miały natomiast większy wpływ na wzrost liczby stałych punktów sprzedaży drobnodetalicznej na targowiskach ogółem i czynnych codziennie.

Literatura

- Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy UE na terenie Polski w IV kwartale 2012 r.* 2013: GUS, Warszawa.
- Jerzak M. 1997: *Instytucje handlu hurtowego na rynku rolnym. Marketing w Agrobiznesie*, FAPA, Warszawa, s. 48-49.
- Karwowski J., Burlita A. 1996: *Handel przygraniczny jako jedna z form aktywizacji gospodarczej*, [W:] M. Kłodziński, A. Rosner (red.), *Przeobrażenia społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pogranicza zachodniego*, Warszawa, s. 261.
- Krok K., Smełowski M. 2006: *Polsko-ukraińska współpraca transgraniczna*, [W:] G. Gorzelak, K. Krok (red.), *Nowe granice UE-współpraca czy wykluczenie*, SCHOLAR, Warszawa, s. 189.
- Kurcz Z. 1999: *Pogranicza: modelowe euroregiony czy tereny tradycyjnej rywalizacji*, [W:] Z. Kurcz (red.), *Pogranicze z Niemcami a inne pogranicza Polski*, Wrocław, s. 10.
- Powęska H. 2002: *Trade across the border as a feature of the socio-economic transformation in Poland after 1990*, [w:] C. Sadowska-Snarska (red.), *Geopolitical&Economic Research on Central&Eastern Europe*, vol. 2/2002, Białystok School of Economics, s. 67.
- Rocznik statystyczny*. 2011, 2012: GUS, Warszawa.
- Wojnar E. 2005: *Handel przygraniczny w Polsce w okresie transformacji systemowej*, Rozprawa doktorska, Wyd. UMCS, Lublin, s. 94.
- www.stat.gov.pl, dostęp 15.05.2013.

Summary

In the paper there are analysed the influence of the distance of eight subregions from the east state border on changes in the number of permanent market places in 2008-2011. The results indicate meaning full differences of analysed influence on the number of markets altogether in all eight subregions. Quite large (about 7.1%) increase of the number of markets with small-retail sales appeared in border subregions of province. In the podkarpackie province border subregions appeared the meaning growth of points of small-retail sales on the markets altogether and open every day about 14.0% and 23.1%.

Adres do korespondencji

dr Maria Zuba

Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II

Instytut Ekonomii i Zarządzania, Katedra Bankowości

al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin

tel. (81) 445 34 33

e-mail: mariazuba@wp.pl

dr hab. Jan Zuba, prof. UP

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Katedra Ekonomii i Zarządzania

ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin

tel. (81) 461 00 61 w. 159

e-mail: janzuba@o2.pl